

МОВЫ РЫСЫ НЕПАЎТОРНЫЯ

Ігар Лявонавіч Капылоў – кандыдат філалагічных навук, дацэнт. Дырэктар Інстытута мовазнаўства імя Якуба Коласа Нацыянальнай акадэміі навук Беларусі. Закончыў філалагічны факультэт Беларускага дзяржаўнага ўніверсітэта. З 1991 г. працуе ў Інстытуце мовазнаўства імя Якуба Коласа. Аўтар больш як 120 навуковых і навукова-папулярных публікацый па пытаннях анамастыкі, лексікалогіі, лексікаграфіі, лінгвадыдактыкі, трансляторыкі і корпуснай лінгвістыкі, у тым ліку манаграфій: «Мова "Нашай Нівы". Варыянтнасць. Сінанімія» (2005, у суаўтарстве), «Мова "Нашай Нівы". Семантыка. Стылістыка» (2014, у суаўтарстве), «Гісторыя беларускай зямлі ва ўласных імёнах: па слядах Дзён пісьменства» (Віцебск, 2015, у суаўтарстве); слоўнікаў і даведнікаў: «Буква прописная или строчная. Літара вялікая або малая» (2003, у суаўтарстве), «Арфаграфічны слоўнік. 20 000 слоў» (2008, у суаўтарстве), «Тлумачальны слоўнік беларускай мовы» (2009), «Слоўнік арфаграфічных новаўвядзенняў беларускай мовы» (2010, у суаўтарстве), «Беларуска-рускі слоўнік. Новыя правілы» (2010, у суаўтарстве), «Беларуска-рускі слоўнік» (2013, у суаўтарстве).

Да Міжнароднага дня роднай мовы

САДЗЕЙНІЧАЦЬ МІЖНАРОДНАМУ ПРЭСТЫЖУ РЭСПУБЛІКІ БЕЛАРУСЬ ЯК НЕЗАЛЕЖНАЙ СЛАВЯНСКАЙ ДЗЯРЖАВЫ

ІНТЭРВ'Ю З ДЫРЭКТАРАМ ІНСТЫТУТА МОВАЗНАЎСТВА ІМЯ ЯКУБА КОЛАСА ІГАРАМ КАПЫЛОВЫМ

– Ігар Лявонавіч, у канцы 2015 года ў структуры Цэнтра даследаванняў беларускай культуры, мовы і літаратуры НАН Беларусі адноўлены Інстытут мовазнаўства імя Якуба Коласа, які Вы ўзначалілі. Без сумневу, названы акадэмічны інстытут быў і застаецца асноўнай айчынай навуковай гуманітарнай установай са сваімі традыцыямі, навуковай школай, агульнапрызнаным аўтарытэтам...

– Сапраўды, аднаўленне Інстытута мовазнаўства як аўтаномнага структурнага падраздзялення Цэнтра даследаванняў беларускай культуры, мовы і літаратуры НАН Беларусі мае важнае грамадскае і навуковае значэнне.

Па-першае, нельга не лічыцца з тым фактам, што Інстытут мовазнаўства – адна з найстарэйшых навуковых устаноў краіны: са стварэння навукова-тэрміналагічных камісій пачыналася праца Інстытута беларускай культуры, на базе якога і была сфарміравана Акадэмія навук БССР. Пачынаючы з 1929 года і да сённяшняга часу Інстытут мовазнаўства застаецца буйным каардынацыйным цэнтрам і адзінай у краіне навуковай установай, у якой сістэмна і планамер-

на праводзяцца фундаментальныя і прыкладныя даследаванні ў галіне мовазнаўства. У хуткім часе Інстытут адзначыць дзевяностагадовы юбілей. За гэты час быў назапашаны вялікі вопыт, склаліся традыцыі, сфарміраваліся навуковыя школы. Праведзеныя ў Інстытуце шырока-маштабныя фундаментальныя даследаванні па словаўтварэнні, граматыцы, лексіцы, гісторыі беларускай мовы і дыялекталогіі на працягу ўсяго перыяду яго існавання вызначаюць развіццё філалагічнай навукі ў Беларусі, а таксама беларусістыкі за межамі краіны.

Па-другое, наяўнасць нацыянальнага мовазнаўчага інстытута сведчыць пра адносіны дзяржавы да нацыянальнай мовы як неад'емнага атрыбута незалежнасці краіны, важнага фактару кансалідацыі нацыі, галоўнага элемента культуры, сімвала нацыянальнай свядомасці і ідэнтыфікацыі, а таксама сродку захавання і перадачы сацыяльнага вопыту.

Па-трэцяе, агульнапрызнана і гістарычна пацверджана, што паўнаважнасць і ўсебаковае развіццё нацыянальнай мовы з'яўляецца гарантам гуманітарнай бяспекі краіны, садзейнічае па-

вышэнню міжнароднага прэстыжу дзяржавы. Падтрымка нацыянальнай мовы ўнутры краіны і актыўная папулярызацыя за яе межамі заўсёды спрыяюць патрыятычнаму выхаванню грамадзян і пашырэнню кола сяброў за межамі краіны. Калі паглядзець на гэтую праблему ў агульнаеўрапейскім кантэксце, то практычна ва ўсіх краінах СНД і ў большасці краін далёкага замежжа акадэмічныя мовазнаўчыя інстытуты застаюцца галоўнымі нацыянальнымі навуковымі гуманітарнымі цэнтрамі. Варта ўгадаць Інстытут рускай мовы імя В. В. Вінаградава Расійскай акадэміі навук, Інстытут украінскай мовы Нацыянальнай акадэміі навук Украіны, Інстытут літоўскай мовы Акадэміі навук Літвы, Інстытут польскай мовы Польскай акадэміі навук, Агдзяленне мовы і літаратуры Акадэміі навук Грузіі, Дэпартамент лінгвістыкі і камунікатыўных даследаванняў Аўстрыйскай акадэміі навук, Інстытут мовы і літаратуры імя А. Наваі Акадэміі навук Рэспублікі Узбекістан і многія іншыя.

– Сённяшні імклівы час, пэўна, патрабуе новых падыходаў да арганізацыі навукова-даследчай дзейнасці Інстытута мовазнаўства? Якія задачы ставіце перад калектывам і над вырашэннем якіх найбольш важных праблем цяпер працуеце?

– Сёння перад акадэмічнымі вучонымі-мовазнаўцамі стаіць складаная задача: з аднаго боку, неабходна захаваць пераемнасць пакаленняў і навуковых традыцый, з другога боку, жыццё не стаіць на месцы, час патрабуе інавацыйных падыходаў да арганізацыі даследчага працэсу і адпаведна перабудовы самой сістэмы навуковых даследаванняў, арыентаванай на хуткае і эфектыўнае авалоданне сучаснымі формамі і тэхналогіямі. А галоўнае, сёння змяніліся патрабаванні спажываўца нашай навуковай прадукцыі.

Навукова-даследчая дзейнасць Інстытута на сучасным этапе скіравана на правядзенне навуковых даследаванняў у рэчышчы двух асноўных напрамкаў – фундаментальнага і прыкладнага, у рамках якіх вызначаюцца і вырашаюцца актуальныя праблемы сучаснай беларусістыкі, ажыццяўляецца каардынацыя мовазнаўчых даследаванняў з ВНУ краіны і славістычнымі цэнтрамі свету, праводзіцца экспертыза навуковых работ па профілі ўстановы ў Рэспубліцы Беларусь і за яе межамі, распрацоўваюцца навуковыя, навукова-метадычныя і навукова-практычныя мовазнаўчыя комплексы ў інтарэсах органаў рэспубліканскага і мясцовага кіравання, вышэйшай і сярэдняй агульнаадукацыйнай школы, краязнаўчых таварыстваў, царквы, папулярызуюцца неабходнасць выкарыстання беларускай мовы ва ўсіх сферах беларускага грамадства.

– Ігар Лявонавіч, калі можна, больш падрабязна пра актуальныя фундаментальныя праекты, над якімі працуе сёння Інстытут мовазнаўства імя Якуба Коласа. Тым больш, што 2017 год, Год навукі, асветлены знакавай падзеяй 500-годдзя беларускага кнігадрукавання...

– На перыяд 2016 – 2020 гг. зацверджана дзяржаўная праграма навуковых даследаванняў “Эканоміка і гуманітарнае развіццё беларускага грамадства”, у рамках якой сфарміравана падпраграма “Беларуская мова і літаратура”. Падпраграма арыентавана на цеснае супрацоўніцтва акадэмічнай і ўніверсітэцкай навукі: акрамя інстытуцкіх тэм, яна ўключае 43 навуковыя праекты з розных ВНУ краіны.

Да ліку фундаментальных праектаў адносіцца тэма “Лексікаграфічнае апісанне сучаснага стану лексічнай сістэмы беларускай мовы і дынамікі яе развіцця”, у рамках якой вядзецца падрыхтоўка новага “Тлумачальнага слоўніка беларускай мовы” і “Зводнага слоўніка беларускіх народных гаворак”. Актуальнасць выканання гэтай тэмы ў першую чаргу абумоўлена адсутнасцю ў беларускім мовазнаўстве лексікаграфічнага даведніка, у якім у сістэматызаваным выглядзе быў бы адлюстраваны лексічны стан сучаснай беларускай мовы, з дастатковай паўнатай прадстаўлена яе лексіка-семантычная сістэма, паказана месца слоў у лексічнай сістэме, асаблівасці і ўмовы іх ужывання. У адрозненне ад суседніх славянскіх народаў (рускага, украінскага, польскага) беларусы да гэтага часу не маюць тлумачальнага слоўніка, які ахопліваў бы лексіку ўсіх асноўных этапаў у развіцці сучаснай нацыянальнай мовы і задавальняў бы запатрабаванні ўсяго грамадства, незалежна ад прафесіі і занятку яго карыстальнікаў. Да цяперашняга часу адзінай крыніцай, у якой найбольш поўна прадстаўлена лексіка сучаснай беларускай мовы, застаецца “Тлумачальны слоўнік беларускай мовы” ў 5 тамах (6 кнігах), выдадзены амаль трыццаць гадоў таму (1977 – 1988) пад агульнай рэдакцыяй К. К. Атраховіча (Кандрата Крапівы). Новы слоўнік арыентаваны на апісанне лексічнага стану беларускай мовы ХХ – пачатку ХХІ ст. – перыяду, што ўключае ў сябе асноўныя этапы станаўлення, развіцця і змянення лексіка-семантычнай сістэмы беларускай мовы. Спецыялістамі аддзела лексікалогіі і лексікаграфіі распрацавана канцэпцыя слоўніка, створаны корпус тэкстаў, які налічвае больш за 300 мільёнаў словаўжыванняў, сфарміравана лексікаграфічная база колькасцю 255 тысяч лексічных адзінак і адпаведна рабочы рэестр каля 240 тысяч слоў. Лексічны інвентар новага слоўніка складзены як на аснове традыцыйных крыніц (твораў мастацкай літаратуры), так і новых (канфесійныя тэксты, тэксты афіцыйна-справавога і навукова-

га стылю). Адрознівальная асаблівасць – папайненне эмпірычнай базы слоўніка за кошт тэкстаў публіцыстычнага стылю, найперш газетных. Гэта абумоўлена тым, што ў адрозненне ад сярэдзіны XX ст., калі вядучая роля ў развіцці беларускай літаратурнай мовы заставалася за мастацкімі тэкстамі, на сучасным этапе нормы ў значнай ступені фарміруюцца пад уздзеяннем мовы сродкаў масавай інфармацыі. Ужо з наступнага года пачнецца распрацоўка слоўнікавых артыкулаў 1-га тома слоўніка, а на 2019 г. запланавана яго выданне. Паралельна з папяровым варыянтам вядзецца падрыхтоўка электроннай версіі.

У выніку сістэматызацыі і дыферэнцыравання лексічнага матэрыялу беларускай дыялектнай мовы ўпершыню ў гісторыі Беларусі плануецца стварыць “Зводны слоўнік беларускіх народных гаворак”, у якім максімальна поўна будуць адлюстраваны лексіка-фразеалагічныя сродкі беларускіх народных гаворак як вынік іх моватворчага развіцця на працягу другой паловы XIX – пачатку XXI ст.

Яшчэ адзін важны праект – распрацоўка новай нарматыўнай граматыкі беларускай літаратурнай мовы, якая павінна сумясціць навуковае апісанне граматычнай будовы сучаснай беларускай літаратурнай мовы з нарматыўнымі рэкамендацыямі Закона Рэспублікі Беларусь “Аб правілах беларускай арфаграфіі і пунктуацыі” і забяспечыць захаванне адзінага моўнага рэжыму ў навучанні на ўсіх узроўнях адукацыі і адзінства друкаваных беларускамоўных выданняў.

Як Вы ўжо ўгадалі, Зоя Іванаўна, у 2017 годзе адзначаецца 500-годдзе беларускага кнігадрукавання. Упэўнены, што ў гэты юбілейны год знакавай падзеяй стане завяршэнне “Гістарычнага слоўніка беларускай мовы”. У хуткім часе апошні, 37-ы выпуск, убачыць свет. Такім чынам, беларусы атрымаюць першы і адзіны ў айчынным гуманітарыстыцы даведнік, які найбольш поўна адлюстроўвае багацце слоўнікавага фонду старабеларускай мовы XIV – XVIII стст. Несумненна, што слоўнік паслужыць надзейнай крыніцай пазнання мінулага Беларусі, будзе змяшчаць багатую і разнастайную інфармацыю аб сацыяльна-эканамічным жыцці, матэрыяльнай і духоўнай культуры беларусаў, адпаведна паспрыяе захаванню, перадачы і папулярызацыі інтэлектуальнай спадчыны нашых продкаў.

Вывучэнне беларуска-іншаславянскіх і беларуска-неславянскіх этнамоўных і этнакультурных кантактаў па-ранейшаму застаецца актуальным ва ўласна мовазнаўчым і этналінгвістычным дыскурсах. У сувязі з гэтым надзвычай запатрабаваны не толькі ў Беларусі, але і далёка за яе межамі “Этымалагічны слоўнік беларускай

мовы”, падрыхтоўка якога ў найбліжэйшы час павінна быць завершана, ужо здадзены ў выдавецтва 14-ы том, вядзецца падрыхтоўка апошняга, 15-га, тома.

Асаблівай увагі заслугоўвае адна з найбуйнейшых прац у гісторыі сусветнай лінгвагеаграфіі, якая выконваецца супрацоўнікамі Інстытута сумесна з мовазнаўцамі ўсіх славянскіх краін і Германіі – “Агульнаславянскі лінгвістычны атлас”. Атлас адкрывае шырокія магчымасці для шматаспектнага даследавання разнастайных адносін паміж славянскімі мовамі. Разам з тым ён мае важнае значэнне для ўвядзення беларускай мовы ў агульнаславянскі кантэкст.

Шмат гадоў у Інстытуце вывучаецца спецыфіка сітуацыі дзяржаўнага двухмоўя Беларусі. На сённяшнім этапе прыярытэт аддадзены комплекснаму супастаўляльнаму даследаванню семантычных адносін у лексічных сістэмах сучасных беларускай і рускай моў.

Такім чынам, я назваў асноўныя фундаментальныя праекты, вынікі якіх, упэўнены, знойдуць шырокае выкарыстанне ў сферы нацыянальнай культуры і адукацыі, у працэсе стварэння абноўленых праграм, падручнікаў і вучэбных дапаможнікаў па мове і літаратуры, у выкладанні гуманітарных дысцыплін у вышэйшых і сярэдніх навучальных установах краіны, у сродках масавай інфармацыі, у рабоце органаў мясцовага і рэспубліканскага кіравання.

– На сучасным этапе патрабуецца, каб асноўнымі крытэрыямі эфектыўнасці работы навуковай арганізацыі былі інавацыйнасць даследаванняў, навукова-тэарэтычная навізна, сацыяльная значнасць атрыманых вынікаў і іх практычная неабходнасць. Ці адпавядае дзейнасць Інстытута мовазнаўства гэтым патрабаванням?

– Ведаецца, дзейнасць нашага Інстытута поўнасцю адпавядае гэтым крытэрыям, паколькі скіравана на спалучэнне традыцый і інавацый. Нядаўна завершаны праект “Стварэнне Нацыянальнага корпуса і лексіка-граматычнай базы беларускай мовы і іх праграмае суправаджэнне”. Корпусная лінгвістыка – адзін з найбольш актуальных і перспектывных напрамкаў развіцця сусветнай лінгвістычнай навукі. Аснову корпуснай лінгвістыкі складаюць алічбаваныя карпусы тэкстаў, якія з найбольшай паўнатай і дакладнасцю адлюстроўваюць стан функцынавання мовы (характарызуюць яе сэнсавыя структуры) на пэўным этапе яе развіцця. Моўныя карпусы неабходныя як для правядзення фундаментальных лінгвістычных даследаванняў на сучасным узроўні, так і для стварэння рознага роду прыкладных праграм апрацоўкі тэкстаў. На сучасным этапе развіцця лінгвісты-

кі і камп'ютарных тэхналогій немагчыма праводзіць навуковыя даследаванні, ствараць граматыкі і складаць слоўнікі без выкарыстання карпусоў, паколькі пісьменна сфарміраваны корпус не толькі ў значнай ступені садзейнічае змястоўнай распрацоўцы слоўнікавых артыкулаў, але і з'яўляецца аб'ектыўным адлюстраваннем сучаснага стану і асаблівасцей функцыянавання мовы.

– Ігар Лявонавіч, раскажыце, калі ласка, нашым чытачам, дзе будуць выкарыстаны такія моўныя карпусы і ці адрозніваецца нацыянальны корпус беларускай мовы ад іншых тыпаў карпусоў?

– Сфера выкарыстання карпусоў надзвычай шырокая: у навукова-даследчай рабоце пры распрацоўцы складаных тэарэтычных пытанняў лексікалогіі, лексікаграфіі, пры правядзенні навуковых даследаванняў тэксту і яго рознаўзроўневага моўнага аналізу (статыстычнага, марфалагічнага, стылістычнага, семантычнага і г. д.); у вучэбным працэсе пры выкладанні беларускай і рускай моў у вышэйшых навучальных установах; у вучэбна-метадычнай рабоце пры адборы тэкставых прыкладаў для падручнікаў і вучэбных дапаможнікаў; у лексікаграфічнай практыцы пры стварэнні слоўнікаў рознага тыпу (тлумачальнага, граматычнага, частотнага і інш.); у рэдактарскай і выдавецкай дзейнасці; пры вывучэнні матэматычных мадэлей мовы і далейшым стварэнні праграм аўтаматычнай апрацоўкі тэкстаў (напрыклад, пошукавыя сістэмы, праграмы вылучэння ключавых слоў і г. д.), праграм сінтэзу маўлення; пры стварэнні праграм аўтаматычнага перакладу (паралельныя карпусы).

Нацыянальны корпус мае важную асаблівасць, якая адрознівае яго ад іншых тыпаў карпусоў. Ён характарызуецца прадстаўнічасцю, г. зн. збалансаваным складам тэкстаў: утрымлівае па магчымасці ўсе тыпы пісьмовых і вусных тэкстаў, прадстаўленыя ў дадзенай мове, усе гэтыя тэксты ўваходзяць у корпус прапарцыянальна іх долі ў мове адпаведнага перыяду. Належная прадстаўнічасць дасягаецца толькі пры значным аб'ёме корпуса (дзясяткі і сотні мільёнаў словаўжыванняў), што патрабуе выкарыстання падчас працы спецыялізаваных інфармацыйных тэхналогій. Рабочы варыянт "Нацыянальнага корпуса беларускай мовы" ўжо некалькі гадоў праходзіць апрацаўку ў асяроддзі карыстальнікаў, ён выстаўлены ў інтэрнэце. У найбліжэйшы час плануем правесці яго прэзентацыю і рэгістрацыю як аб'екта інтэлектуальнай уласнасці. Больш за тое, у планах Інстытута значацца навукова-практычныя семінары для настаўнікаў, на якіх супрацоўнікі Інстытута пакажуць магчымасці выкарыстання корпусу

са для павышэння эфектыўнасці адукацыйнага працэсу ў школе.

– Вядома, што ў XXI стагоддзі павышэнню якасці навучання значна спрыяюць сучасныя інфармацыйныя тэхналогіі. Зразумела, мяне больш цікавіць, ці робіцца стаўка пры навучанні беларускай мове на электронныя рэсурсы. Калі так, то якія праекты плануецца нашымі вучонымі, і ў прыватнасці Інстытутам мовазнаўства, у дапамогу навучэнцам і студэнтам па засваенні імі і актыўным выкарыстанні ў паўсядзённым жыцці роднай мовы?

– Так. Плануецца стварэнне сумесна з Аб'яднаным інстытутам праблем інфарматыкі НАН Беларусі спецыялізаванай праграмай платформы, заснаванай на сучасных інфармацыйных тэхналогіях, што будзе садзейнічаць мадэрнізацыі і павышэнню якасці навучання беларускай мове ў сярэдніх і вышэйшых навучальных установах краіны. Вынікам павінен стаць універсальны электронны лінгвістычны комплекс "Беларуская мова", які будзе размешчаны ў інтэрнэце ў адкрытым доступе. У ім упершыню будзе інтэграваны разнастайны тэарэтычны і практычны матэрыял па беларускай мове. Структура лінгвістычнага комплексу будзе ахопліваць розныя моўныя ўзроўні – фанетыка-арфаэпічны, лексіка-семантычны, граматычны і інш.

Ставім на мэце таксама стварэнне сумесна з вучонымі ВНУ і супрацоўнікамі Нацыянальнага інстытута адукацыі іншых інавацыйных электронных вучэбна-метадычных комплексаў па мовазнаўчых дысцыплінах, што дазволіць павысіць якасць падрыхтоўкі будучых спецыялістаў, аптымізаваць навучальны працэс і ў кароткія тэрміны дасягнуць эфектыўных вынікаў.

Не сакрэт, што навучанне беларускай мове, асабліва засваенне яе лексічных сродкаў, сёння выклікае вялікія цяжкасці ў адукацыйна-выхаваўчай сістэме Беларусі. Гэтыя цяжкасці маюць месца на ўсіх адукацыйных узроўнях (ад пачатковай школы). Адным з дзейсных інфармацыйных сродкаў з'яўляецца засваенне лексічнай інфармацыі візуальным шляхам. У сувязі з гэтым надзвычай цікавы, арыгінальны па сутнасці і актуальны па запатрабаванасці праект запланаваны сумесна з Рэспубліканскай лабараторыяй гісторыка-культурнай спадчыны Цэнтра даследаванняў беларускай культуры, мовы і літаратуры НАН Беларусі: стварэнне на базе зводнага слоўніка беларускіх народных гаворак электронных інтэрактыўных мульты- і маналінгвістычных банкаў, забяспечаных багатай візуальнай, у тым ліку і ілюстрацыйнай, навукова-пазнавальнай інфармацыяй. Такія інфармацыйныя банкі маюць вялікае значэнне для навучальнага і пазнавучальнага працэсаў на розных ступе-

нях адукацыі і ў розных яе сферах. Падобныя электронныя рэсурсы змогуць карэнным чынам змяніць аб'ём ведаў школьнікаў пра беларускую мову, дапамогуць сфарміраваць досвед пра яе як пра найбагацейшую сістэму абазначальных моўных сродкаў, паспрыяюць засваенню нацыянальнай мовы як адметнай культурна-гістарычнай і агульнагуманітарнай каштоўнасці.

– Думаю, што кожнага настаўніка беларускай мовы і літаратуры цікавіць, як такія значныя акадэмічныя напрацоўкі прыстасаваць да школьных патрэб.

– Назапашаны спецыялістамі вялікі вопыт у галіне гістарычнага мовазнаўства дазваляе адаптаваць сур'ёзныя акадэмічныя напрацоўкі да патрэб школьнай практыкі. Па запыце Міністэрства адукацыі супрацоўнікі аддзела гісторыі беларускай мовы гатовы ажыццявіць падрыхтоўку да выдання зборніка навукова-папулярных артыкулаў для вучняў сярэдняй школы. У зборніку ў даступнай форме плануецца сістэматызаваць звесткі па гісторыі беларускай мовы: раскрыць асаблівасці ўжывання ў беларускай мове некаторых лексічных адзінак; прааналізаваць шляхі пранікнення запазычанняў у старабеларускую пісьменнасць; асобная ўвага будзе аддадзена “Гістарычнаму слоўніку беларускай мовы”; паказана гісторыя стварэння помнікаў пісьменнасці (Статутаў ВКЛ 1529, 1566, 1588 гг., Метрыкі ВКЛ, Полацкага Евангелля, Слуцкага Евангелля, “Жыцця Еўфрасінні Полацкай”, “Буквара” Спірыдона Собаля і інш.); будуць прыведзены ўрыўкі з юрыдычных помнікаў, летапісаў, Евангелляў, рыцарскіх раманаў і аповесцей, пры гэтым тэксты адаптаваныя, што дасць вучням магчымасць іх самастойнага прачытання.

Выданне такога зборніка актуальнае, паколькі, па-першае, кніга такога зместу для вызначанай, мэтавай, аўдыторыі рыхтуецца ўпершыню, па-другое, кніга будзе садзейнічаць далучэнню маладога пакалення да здабыткаў гісторыка-культурнай спадчыны Беларусі, развіццю лінгвакультуралагічнай кампетэнцыі вучняў, фарміраванню ў іх камунікатыўнай, духоўна-маральнай і грамадзянскай культуры.

Дадам, што ў Інстытуце мовазнаўства працуе каля 30 працэнтаў моладзі. Актыўна функцыюе савет маладых вучоных. Нядаўна на выставе інавацыйных праектаў маладых вучоных нашы даследчыкі прадставілі сацыяльна-адукацыйны праект «Інтэрактыўная пляцоўка сістэмна-модульнага вывучэння дзяржаўных моў Рэспублікі Беларусь “ЛінгваМазаіка”», накіраваны на выяўленне магчымасцей і асаблівасцей засваення моўнага матэрыялу ва ўмовах дзяржаўнага білінгвізму, пошук новых шляхоў і метадаў навучання з выкарыстаннем электронных аду-

кацыйных рэсурсаў. Інтэрактыўная пляцоўка “ЛінгваМазаіка” – прынцыпова новы праграмы прадукт, заснаваны на камп’ютарных тэхналогіях, які дазволіць аб’яднаць самыя дзейсныя тэхнічныя сродкі навучання з дыдактычным (лінгвістычным) забеспячэннем для аптымізацыі вучэбна-выхаваўчага працэсу. Праект ужо атрымаў высокую ацэнку кіраўніцтва НАН Беларусі.

– Ігар Лявонавіч, часта ў настаўнікаў-славеснікаў узнікаюць прафесійныя пытанні, якія трэба вырашыць тэрмінова. Скажыце, ці ёсць магчымасць кантактавання з супрацоўнікамі Інстытута звычайнага настаўніка ці выкладчыка?

– Мы надзвычай зацікаўленыя ў пытаннях практыкаў, у першую чаргу настаўнікаў. На сайце Інстытута ёсць магчымасць ажыццяўлення зваротнай сувязі з работнікамі сферы адукацыі, што дазваляе абмяркоўваць надзённыя пытанні, якія хвалююць настаўнікаў школ і выкладчыкаў вышэйшых навучальных устаноў.

Пры Інстытуце працуюць дзве камісіі: Рэспубліканская тэрміналагічная камісія пры НАН Беларусі і Рэспубліканская тапанімічная камісія пры НАН Беларусі.

Рэспубліканская тэрміналагічная камісія з’яўляецца цэнтрам па распрацоўцы, сістэматызацыі і ўкараненні ў практыку навуковай і навукова-тэхнічнай тэрміналогіі на рускай і беларускай мовах у розных галінах навукі, тэхнікі, культуры і народнай гаспадаркі. У адпаведнасці з задачамі ўпарадкавання беларускай навуковай і навукова-тэхнічнай тэрміналогіі камісія арганізуе і каардынуе збор матэрыялу для выдання тэрміналагічных слоўнікаў і даведнікаў, забяспечвае распрацоўку тэарэтычных асноў беларускай навуковай тэрміналогіі як навуковай дысцыпліны, праводзіць работу па стандартызацыі распрацаваных тэрмінаў.

Рэспубліканская тапанімічная камісія – гэта спецыяльны навукова-кансультацыйны цэнтр па розных пытаннях тапанімікі. Сёння асабліва востра стаіць праблема аднастайнай падачы ўласных геаграфічных назваў, асабліва замежных, у падручніках, на картах і ў іншай даведачнай літаратуры. Вырашэнне дадзенай праблемы бачыцца толькі ў скаардынаваных падыходах да перадачы тапонімаў аўтарамі падручнікаў, картографамі і вучонымі-тапанімістамі.

– Кожны год 21 лютага мы адзначаем Міжнародны дзень роднай мовы. Што запланава-на Інстытутам да гэтага свята?

– Да Міжнароднага дня роднай мовы плануецца адкрыццё на бясплатнай аснове навукова-асветніцкіх курсаў “Беларуская мова” для ўсіх, хто цікавіцца пытаннямі нацыянальнай мо-

вы. Дарэчы, у планах Інстытута ёсць і стварэнне курсаў “Дзелавае камунікацыя ва ўмовах дзяржаўнага білінгвізму”, “Польская мова для вучоных”, рознаўзроўневых курсаў для школьнікаў і абітурыентаў для падрыхтоўкі па беларускай і рускай мовах. Аднак функцыянаванне такіх курсаў магчыма толькі пры ўмове атрымання ліцэнзіі на адукацыйную дзейнасць.

На люты запланаваны навукова-практычныя семінары для настаўнікаў школ з беларускай мовай навучання Мінскай вобласці, на якіх акадэмічныя вучоныя раскажуць пра новыя тэндэнцыі ў галіне тэрміназнаўства, абмяркуюць надзённыя праблемы ўжывання беларускамоўных тэрмінаў. Такія ж семінары плануем праводзіць і з настаўнікамі Мінска і іншых рэгіёнаў Беларусі.

Упершыню ў гісторыі Інстытута запланавана правядзенне выязных навукова-практычных семінараў. У якасці інавацыйнай пляцоўкі абраны Пастаўскі раён Віцебскай вобласці. На красавік запланаваны Рэспубліканскі навукова-практычны семінар “Паўстаўшчына на гісторыка-культурнай і моўнай карце Беларусі”. Семінару будзе папярэднічаць конкурс творчых работ сярод школьнікаў раёна на краязнаўчую і мовазнаўчую тэматыку.

– **Ігар Лявонавіч, ведаю, што, акрамя ўсяго, Інстытут мовазнаўства сумесна з вучонымі ВНУ працуе над комплексам дапаможнікаў гісторыка-лінгвістычнага зместу, апошнія выданні якіх ажыццяўляліся яшчэ ў мінулым стагоддзі.**

– Сапраўды, разам з выкладчыкамі вышэйшых навучальных устаноў плануем падрыхтаваць новую рэдакцыю “Гістарычнай граматыкі беларускай мовы” і “Хрэстаматыі па гісторыі беларускай мовы”, практыкумаў па гісторыі мовы, гістарычнай граматыцы.

У сувязі з гэтым комплекснае даследаванне працэсаў фарміравання і функцыянавання нацыянальнай беларускай мовы як асобнай высокаразвітой славянскай мовы, сучаснага стану яе сістэмы, асноўных тэндэнцый эвалюцыі слоўнікавага складу і граматычнага ладу літаратурнай мовы ў пачатку XXI ст. і яе сувязей з іншымі славянскімі і неславянскімі мовамі, а таксама падрыхтоўка факталагічнай базы для патрэб моўнай практыкі і вучэбнага працэсу на ўсіх узроўнях адукацыі з’яўляюцца адным з найбольш важных, перспектывных і сацыяльна значных напрамкаў сучаснай гуманітарнай навукі ў краіне.

Фундаментальныя навуковыя даследаванні, якія плануецца правесці ў рамках падпраграмы “Беларуская мова і літаратура”, будуць садзейнічаць фарміраванню і станаўленню норм

беларускай літаратурнай мовы на ўсіх узроўнях яе сістэмы, забеспячэнню патрэб сучаснай моўнай практыкі. Асноўныя ідэі і канцэпцыі навуковых даследаванняў мовазнаўцаў знойдуць сваё выяўленне і выкарыстанне ў сферы нацыянальнай культуры і адукацыі, у працэсе стварэння абноўленых праграм, падручнікаў і вучэбных дапаможнікаў па мове і літаратуры, у выкладанні гуманітарных дысцыплін у вышэйшых і сярэдніх навучальных установах краіны, у сродках масавай інфармацыі, у рабоце органаў мясцовага і рэспубліканскага кіравання.

Вынікі гэтых даследаванняў на практыцы дазваляць забяспечыць рэалізацыю прынцыпаў і сутнасці дзяржаўнага беларуска-рускага двухмоўя, а таксама парытэтнае выкарыстанне беларускай мовы ў найважнейшых сферах афіцыйных зносін. Акрамя таго, рэалізацыя дадзенага навуковага напрамку будзе садзейнічаць міжнароднаму прэстыжу Рэспублікі Беларусь як незалежнай славянскай дзяржавы са сваёй арыгінальнай нацыянальнай мовай і высокім узроўнем лінгвістычнай навукі.

– **Інстытут мовазнаўства плануе падрыхтаваць шэраг навуковых распрацовак у інтарэсах міністэрстваў і ведамстваў краіны. Раскажыце, калі ласка, больш падрабязна пра гэтыя праекты.**

– Так, у планах Інстытута падрыхтоўка комплексу нарматыўных дакументаў і дапаможнікаў па стандартызацыі нацыянальнай тапаніміі: інструкцый, тэхнічных кодэксаў, даведнікаў; нацыянальнай антрапаніміі: стварэнне нарматыўнага даведніка “Беларускія прозвішчы. Правапіс, скланенне, перадача лацінскай графікай”.

Плануем падрыхтаваць нарматыўныя даведнікі па культуры маўлення для работнікаў радыё і тэлебачання; стварыць электронную энцыклапедыю тапонімаў турыстычных аб’ектаў Беларусі; практычныя даведнікі і слоўнікі для беларускіх дыяспар за мяжой; падрыхтаваць двухмоўны даведнік “Назвы краін свету”; слоўнік спартыўнай тэрміналогіі і тэрміналогіі турызму; слоўнік культуралагічных тэрмінаў.

Будзем працягваць працу над фарміраваннем па-беларуску пісьмовай інфармацыі на пунктах прыпынку і ў салонах наземнага і падземнага транспарту, забеспячэннем беларускамоўнай гукавой інфармацыяй сістэмы агучвання ў грамадскім транспарце. Па запыхах натарыяльных кантор і загсаў будзем праводзіць лінгвістычныя экспертызы і працаваць над стварэннем нарматыўнага даведніка іменаслоўнай практыкі.

– **Шчыра дзякую, шануюны Ігар Лявонавіч, за змястоўную гутарку.**

Гутарыла Зоя ПАДЛІПСКАЯ.